



Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie

Gospodarowanie na obszarach NATURA 2000

Metodyka doradzenia Świadczenie usług doradczych w ramach PROGRAMU ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH 2014-2020

Zatwierdzona przez Ministra Rolnictwa i Rozowju Wsi
pismo SAR.drw.6547.38.2018 z dnia 10.09.2018 r.

Brwinów, 2018

SPIS TREŚCI

I.	Wstęp	3
II.	Ogólne zasady świadczenia usługi doradczej „Gospodarowanie na obszarach NATURA 2000”	5
III.	Dokumenty wspólne dla wszystkich usług doradczych – wykaz	11
IV.	Harmonogram realizacji programu doradczego	12
V.	Narzędzia pracy doradczej	14

I. Wstęp

Ważnym w gospodarowaniu na obszarach Natura 2000 jest ochrona potencjału środowiskowego obszarów wiejskich przejawiającego się zróżnicowaniem ekosystemów naturalnych i półnaturalnych zależnych od rolnictwa, które tworzą w polskim krajobrazie strukturę mozaikową. Kondycja niektórych siedlisk przyrodniczych oraz populacji roślin i zwierząt związanych z ekosystemami zależnymi od rolnictwa i leśnictwa wymaga szczególnej ochrony lub restytucji, zarówno na obszarach Natura 2000 jak i poza nimi. Zgodnie z założeniami przedstawionymi w PROW 2014-2020 niezbędne jest utrzymanie rolniczego użytkowania gruntów na tych obszarach gospodarowania, które poprzez ekstensywną strukturę użytkowania ziemi przyczyniają się do zachowania walorów krajobrazowych i sprzyjają różnorodności biologicznej obszarów wiejskich.

Na terenie kraju od wielu lat funkcjonuje sieć obszarów Natura 2000, którą nadzoruje Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska a działania ochronne koordynuje miejscowy regionalny dyrektor ochrony środowiska. W przypadku gdy część obszaru Natura 2000 położona jest na gruntach Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe lub znajduje się w granicach parku narodowego zadania w zakresie ochrony przyrody wykonuje odpowiednio miejscowy nadleśniczy lub dyrektor parku narodowego. Istotny jest efekt działań ochronnych, czyli zachowanie siedlisk przyrodniczych i gatunków, które są **przedmiotem ochrony w obszarach Natura 2000**. Ochrona siedlisk gatunków oznacza, że oprócz ochrony populacji danego gatunku przed bezpośrednim niszczeniem, chronimy tereny przez nie zamieszkiwane. Chcąc chronić np. wskazane gatunki ptaków, nie wystarczy zabronić ich zabijania. Należy zachować siedliska bytowania. Utrzymywać liniowe elementy krajobrazu łączące letnie schronienia, w miejscach żerowania na przelotach i w miejscach zimowania. Co oznacza dla rolnika zachowanie podmokłych siedlisk trwałych użytków zielonych, które pozwolą ptactwu wodno-błotnemu na zbudowanie gniazd i wyprowadzenie młodych w warunkach gdzie stopą nie powinien dotrzeć człowiek i drapieżnik.

Z kolei, dla zachowania łąkowych gatunków roślin, niezbędne jest utrzymanie ich półnaturalnych siedlisk poprzez użytkowanie kośne lub wypasanie.

Obszary Natura 2000 zostały utworzone w celu ochrony cennych przyrodniczo siedlisk i obszarów. Z tego powodu pewne aspekty działalności człowieka są na obszarach Natura 2000 ograniczone. Restrykcjom podlega głównie działalność inwestycyjna, która może znacząco negatywnie oddziaływać na siedlisko. Oznacza to, że ograniczeniu lub wykluczeniu podlegać mogą wszelkiego rodzaju projekty budowlane, których realizacja może znacząco zniszczyć siedlisko lub zagrozić populacjom żyjących na danym obszarze chronionych zwierząt i roślin. Pewnego rodzaju mitem jest opinia mówiąca, że na obszarach Natura 2000 nie można prowadzić działalności gospodarczej i żadnej

działalności inwestycyjnej. Dla obszarów Natura 2000 nie ustanawia się tego typu zakazów.

Ogólnie na terenie obszarów Natura 2000 należy prowadzić działalność w taki sposób ażeby nie pogorszyć stanu siedlisk przyrodniczych lub siedlisk gatunków roślin i zwierząt, dla których obszar Natura 2000 utworzono, nie wpłynąć negatywnie na ich populacje i nie pogorszyć integralności obszaru Natura 2000 z innymi obszarami. Zatem ochroną nie jest objęty cały obszar ale jego najważniejsze elementy. Obszary chronione to miejsca, gdzie ludzie i otaczająca ich przyroda powinni egzystować w symbiozie, z tego też powodu działalność człowieka, która w sposób znaczący nie oddziałuje negatywnie na środowisko jest dozwolona.

Rolnicy posiadający swoje gospodarstwa na obszarach Natura 2000 mają możliwość wyprodukowania wielu produktów rolniczych rozpoznawalnych i uznanych za wyprodukowane w przyjaznych dla środowiska warunkach. Mogą także wnioskować o płatności w ramach Działania rolno-środowiskowo-klimatycznego, którego celem jest utrzymanie stanu najcenniejszych siedlisk. Na obszarach Natura 2000 możliwe jest uzyskanie dofinansowania do działania „Inwestycje w gospodarstwach położonych na obszarach Natura 2000”. Udzielona pomoc, może być przeznaczona na doposażenie gospodarstw w odpowiedni sprzęt do produkcji i zbioru roślin na trwałych użytkach zielonych lub inwestycje związane z rozwojem produkcji zwierzęcej (zwierząt trawożernych).

Obecnie w Polsce wyznaczonych jest 987 obszarów Natura 2000, które łącznie zajmują powierzchnię ponad 68 tys. km², a więc 19,6% powierzchni kraju. Wśród tych obszarów jest 849 obszarów siedliskowych (SOO) oraz 145 obszarów ptasich (OSO). Nie dla wszystkich jeszcze ustanowiono plany zadań ochronnych. Informacji w tej sprawie można szukać w regionalnych dyrekcjach ochrony środowiska.

Niniejsza metodyka ma na celu wskazać jak gospodarować zgodnie z przyrodą i jakie instrumenty dla gospodarstw zostały zaplanowane w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.

II. Ogólne zasady świadczenia usługi doradczej z pakietu „Gospodarowanie na obszarach NATURA 2000”

Podmioty świadczące usługi doradcze muszą posiadać odpowiednie doświadczenie i wiedzę w zakresie doradztwa, wykwalifikowany personel (również biorący udział w szkoleniu/-ach) w odniesieniu do działań, których dotyczą świadczone przez nich usługi doradcze. Świadczący usługę doradczą powinien znać problematykę ochrony przyrody na obszarze Natura 2000 aby właściwie zaplanować użytkowanie gruntów nie powodujące zachwiania integralności obszaru i utracie gatunków roślin i zwierząt oraz siedlisk przyrodniczych, które podlegają ochronie.

II.1 Legislacja

Podstawy prawne dotyczące systemu ochrony Natura 2000:

przepisy unijne:

- ✚ Dyrektywa Ptasia (Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa - wcześniej dyrektywa Rady 79/409/EWG z dnia 2 kwietnia 1979 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa,
- ✚ Dyrektywa Siedliskowa (Dyrektywa Siedliskowa - Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory.

przepisy krajowe:

- ✚ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2018 r. poz. 142)
- ✚ Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 17 lutego 2010 r. w sprawie sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 (Dz. U. Nr 34, poz. 186, z późn. zm.),
- ✚ Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 12 stycznia 2011 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków (Dz. U. Nr 25, poz. 133, z późn. zm.),
- ✚ Obwieszczenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 22 marca 2011 r. o sprostowaniu błędów (Dz. U. Nr 67, poz. 358). Gatunki ptaków będące przedmiotem ochrony na obszarach specjalnej ochrony ptaków,
- ✚ Obwieszczenie Ministra Środowiska z dnia 30 października 2014 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Środowiska w sprawie siedlisk przyrodniczych oraz gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, a także kryteriów wyboru obszarów kwalifikujących się do uznania lub wyznaczenia jako obszary Natura 2000 (Dz. U. z 2014 r., poz. 1713),
- ✚ Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2017 r. poz. 1405, z późn. zm.),
- ✚ Obwieszczenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 21 grudnia 2015 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko (Dz.U. z 2016 r., poz.71)

- ✚ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6 lipca 2017 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej na operacje typu „Inwestycje w gospodarstwach położonych na obszarach NATURA 2000” (Dz. U. z 2017 r., poz. 1469).
- ✚ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 marca 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (Dz.U. z 2015 r., poz.415 z późn. zm.).

II.2 Definicje

obszar Natura 2000 – obszar specjalnej ochrony ptaków, specjalny obszar ochrony siedlisk lub obszar mający znaczenie dla Wspólnoty, utworzony w celu ochrony populacji dziko występujących ptaków lub siedlisk przyrodniczych lub gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty;

obszar specjalnej ochrony ptaków – obszar wyznaczony, zgodnie z przepisami prawa Unii Europejskiej, do ochrony populacji dziko występujących ptaków jednego lub wielu gatunków, w którego granicach ptaki mają korzystne warunki bytowania w ciągu całego życia, w dowolnym jego okresie albo stadium rozwoju;

obszar mający znaczenie dla Wspólnoty – projektowany specjalny obszar ochrony siedlisk, zatwierdzony przez Komisję Europejską w drodze decyzji, który w regionie biogeograficznym, do którego należy, w znaczący sposób przyczynia się do zachowania lub odtworzenia stanu właściwej ochrony siedliska przyrodniczego lub gatunku będącego przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, a także może znacząco przyczynić się do spójności sieci obszarów Natura 2000 i zachowania różnorodności biologicznej w obrębie danego regionu biogeograficznego; w przypadku gatunków zwierząt występujących na dużych obszarach obszarem mającym znaczenie dla Wspólnoty jest obszar w obrębie naturalnego zasięgu takich gatunków, charakteryzujący się fizycznymi lub biologicznymi czynnikami istotnymi dla ich życia lub rozmnażania;

ocena oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000 – rozumie się przez to ocenę oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko ograniczoną do badania oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000;

Plan Zadań Ochronnych (PZO) – to akt prawa miejscowego ogłaszany w Dzienniku Urzędowym Województwa (województwo) jako Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w ... (miejscowość) w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000... (nazwa obszaru). Stanowi podstawowy dokument do zarządzania obszarem Natura 2000 i jego przedmiotami ochrony aby uzyskać w ciągu 10 lat oczekiwane cele działań ochronnych. Planowanie ochrony dla obszaru Natura 2000 lub jego części może być pogłębione przez sporządzenie bardziej szczegółowego planu ochrony. Planu nie sporządza się dla obszaru Natura 2000 lub jego części, dla którego ustanowiono plan ochrony lub który pokrywa się z krajową formą ochrony przyrody. Nie dotyczy to także obszarów morskich Natura 2000 oraz terenu będącego w zarządzie

nadleśnictwa, którego dokumenty planistyczne uwzględniają zakres planu zadań ochronnych;

Plan ochrony PO – jest to podstawowy dokument planujący ochronę przyrody dla parków narodowych, rezerwatów przyrody i parków krajobrazowych. Taki plan można przygotować także dla obszaru Natura 2000 lub jego części. Plan ochrony ustanawia się w ciągu 5 lat od daty powstania parku narodowego, uznania obszaru za rezerwat przyrody albo utworzenia parku krajobrazowego. Dla obszaru Natura 2000 takim podstawowym dokumentem jest plan zadań ochronnych, a plan ochrony sporządza się dla obszaru lub jego części tylko w razie potrzeby uszczegółowienia planowania;

przedmioty ochrony w obszarach Natura 2000 – w dyrektywach: ptasiej i siedliskowej określono ogólnie gatunki i siedliska, dla ochrony których tworzy się obszary Natura 2000. Jednak o tym które z nich są przedmiotami ochrony w danym obszarze decydują kryteria wyznaczania, np. wielkość populacji względem populacji krajowej. Każdy obszar Natura 2000 posiada tzw. Standardowy Formularz Danych (SDF), w którym zawarte są wszystkie najważniejsze informacje, w tym dane identyfikujące obszar (nazwa, kod), a także informacje przyrodnicze o gatunkach i siedliskach występujących na jego terenie, a także ocenę znaczenia danego obszaru w odniesieniu do poszczególnych gatunków i siedlisk, z której wynika, które z nich są przedmiotami ochrony w tym obszarze Natura 2000;

siedlisko przyrodnicze – obszar lądowy lub wodny, naturalny, półnaturalny lub antropogeniczny, wyodrębniony w oparciu o cechy geograficzne, abiotyczne i biotyczne;

siedlisko przyrodnicze o znaczeniu priorytetowym – siedlisko przyrodnicze zagrożone zanikiem na terytorium państw członkowskich Unii Europejskiej, za którego ochronę Wspólnota ponosi szczególną odpowiedzialność z powodu wielkości jego naturalnego zasięgu mieszczącego się na terytorium tych państw;

specjalny obszar ochrony siedlisk – obszar wyznaczony, zgodnie z przepisami prawa Unii Europejskiej, w celu trwałej ochrony siedlisk przyrodniczych lub populacji zagrożonych wyginięciem gatunków roślin lub zwierząt lub w celu odtworzenia właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych lub właściwego stanu ochrony tych gatunków;

Standardowy Formularz Danych (SDF) – ujednolicony w całej Unii Europejskiej opisowy dokument zawierający szczegółowe informacje o poszczególnych obszarach Natura 2000. W miarę uzyskiwania nowej wiedzy o przedmiotach ochrony w obszarze (np. podczas tworzenia planów ochrony lub planów zadań ochronnych) SDF jest aktualizowany. Standardowe formularze danych dla poszczególnych obszarów są publicznie dostępne pod adresem internetowym: <http://natura2000.gdos.gov.pl>

działania obligatoryjne – to działania obowiązkowe określone w PZO lub PO mające na celu utrzymanie siedliska przyrodniczego lub siedliska gatunku stanowiącego przedmiot ochrony w obszarze Natura 2000 w obecnym stanie i zapobieganie pogorszeniu tego stanu poprzez ekstensywne użytkowanie kośne, kośno-pastwiskowe lub pastwiskowe trwałych użytków. Zakaz niszczenia siedliska poprzez jego zaoranie, zalesienie, podsiew, wafowanie.

działania fakultatywne – dodatkowe czynności – indywidualne dla danego obszaru Natura 2000. (termin i sposób prowadzenia działań, obsada zwierząt, obciążenie pastwiska, zachowanie lub wycinanie zakrzewień). W wyniku tych działań istnieje prawdopodobieństwo utrzymania ptaków, cennych siedlisk, gatunków terenów podmokłych, łąk, bagien, starorzeczy czy trzcinowisk.

Podział na działania obligatoryjne i fakultatywne dotyczy tylko terenów rolniczych.

II.3 Metodyka doradzania w gospodarowaniu na obszarach Natura 2000

Celem usługi jest zaplanowanie gospodarowania i inwestycji głównie pod kątem trwałych użytków zielonych. Planowane działania powinny pozytywnie wpływać na przedmioty ochrony na obszarze Natura 2000 lub nie pogarszać ich populacji i stanu siedlisk, a ponadto nie powinny naruszać integralności obszaru Natura 2000 z innymi obszarami.

Doradca opracowujący lub asystujący przy opracowywaniu dokumentacji objętej usługą doradcą powinien ją sporządzać na podstawie aktualnie obowiązujących przepisów prawa w danym zakresie usługi, w przypadkach kiedy czynności lub przygotowywane dokumenty są ściśle określone prawem.

Doradca na podstawie wiedzy o działkach ewidencyjnych znajduje informacje jak nazywa się obszar Natura 2000, co podlega ochronie i jakimi metodami chronić. Do tego będą mu pomocne Plany Zadań Ochronnych lub Plany Ochrony, a w przypadku ich braku to Standardowe Formularze Danych.

Identyfikacja na podstawie działek ewidencyjnych jaki jest to obszar Natura 2000 np.

Dolina Środkowej Warty PLB300002, Skawiński obszar łąkowy PLH120079, PLC140001-Puszcza Kampinoska,

Jak czytać kod obszaru: PL- Polska, B- dyrektywa ptasia, H- dyrektywa siedliskowa, C- dyrektywa ptasia i siedliskowa, 30 –województwo wielkopolskie, 79 - nr obszaru w województwie

Na podstawie kodu obszaru można odczytać jakiego typu to jest obszar ptasi czy siedliskowy. Do konkretnych działek ewidencyjnych mogą być przypisane przedmioty ochrony i działania ochronne. W przypadku braku szczegółowej identyfikacji należy gospodarstwo potraktować jako całość i na podstawie lustracji wytypować, które działki muszą być poddane reżimowi spełnienia **wymagań obligatoryjnych** i czy plan produkcji na trwałych użytkach zielonych pozwala na zastosowanie działań fakultatywnych z dofinansowaniem z Działania rolno-środowiskowo-klimatycznego PROW 2014-2020. (patrz metodyka DRŚK).

W sytuacji konieczności uzupełnienia wiedzy przyrodniczej doradca jak i rolnik powinien korzystać ze szkoleń.

Rolnicy gospodarujący na obszarach Natura 2000 mogą skorzystać ze wsparcia na:

- ✚ „Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne” objęte Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (Dz. U.2015r. poz. 415 z późn. zm.). (patrz Metodyka DRŚK)

- ✚ **Inwestycje w gospodarstwach położonych na obszarach NATURA 2000** w ramach poddziałania „Wsparcie inwestycji w gospodarstwach rolnych” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (Dz. U. z 2017 r. poz. 1469),

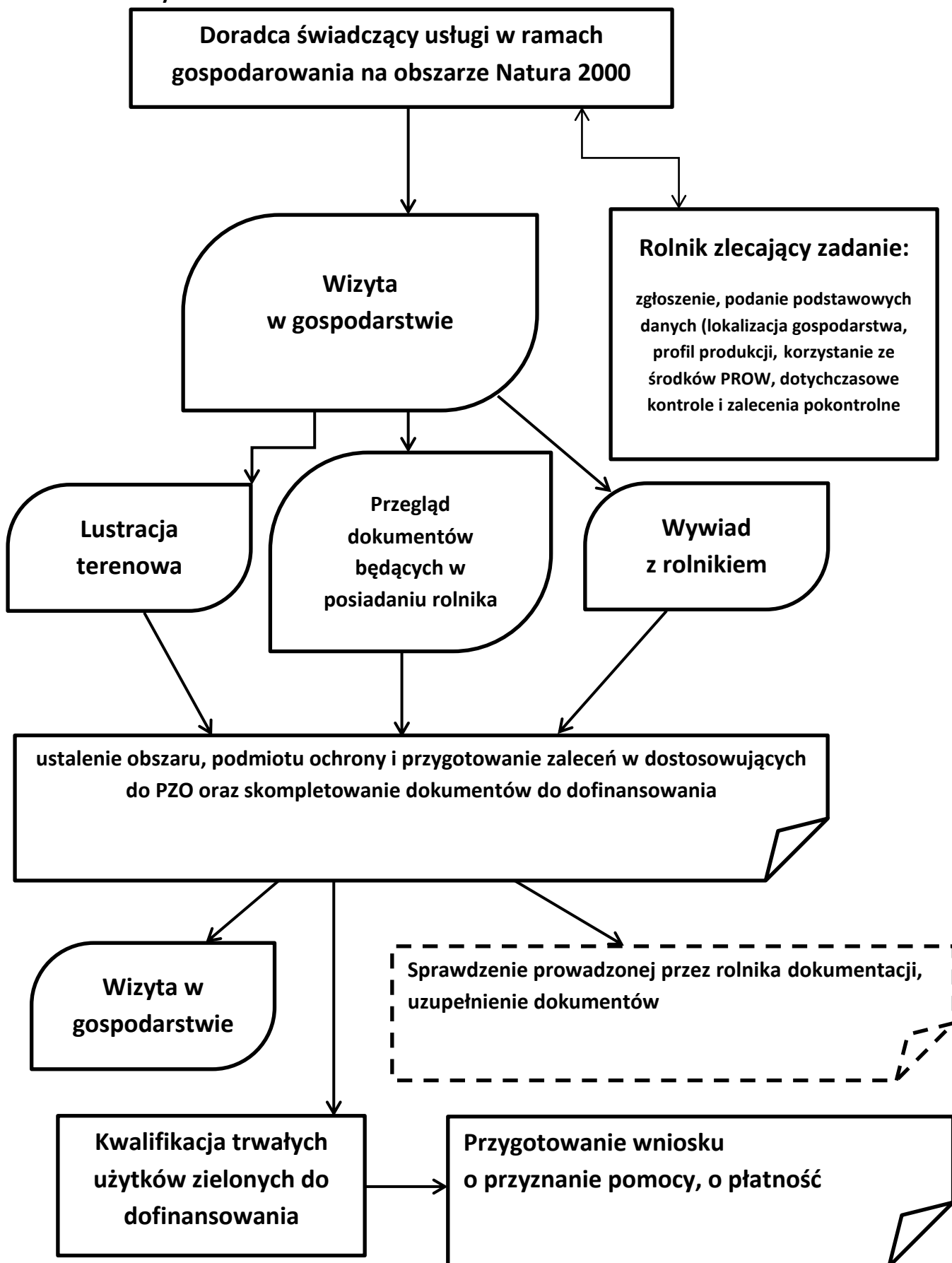
W ramach usługi doradczej rolnik powinien uzyskać od doradcy informacje na temat szczegółowych wymagań i korzyści wynikających z uczestnictwa w danym działaniu. Doradca, wykonujący usługę w zakresie przystępowania rolnika do działania „Inwestowanie na obszarach Natura 2000” precyzuje zalecenia warunkujące przystąpienie do tego działania, pomaga w wyborze przedmiotów inwestycji, pomaga w przygotowaniu i skompletowaniu niezbędnych dokumentów oraz pomoc w uzyskaniu wsparcia finansowego, tj. w przygotowaniu wniosku o przyznanie pomocy i o płatność po złożeniu wniosku.

Jeżeli rolnik podejmie decyzję o przystąpieniu do działania inwestycyjnego, doradca sporządza 2-3 letni program doradczy oraz okresowo monitoruje postęp realizacji programu w celu wypełnienia przez rolnika wszystkich zobowiązań wynikających ze specyfikacji inwestycji.

W przypadku inwestycji budowlanych dla zwierząt należy rozważyć oddziaływanie inwestycji na obszar Natura 2000. Jeżeli prowadzenie działań, może znacząco oddziaływać na obszar Natura 2000, regionalny dyrektor ochrony środowiska, wydając decyzję, może nałożyć obowiązek przeprowadzenia oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000 oraz nakłada obowiązek przedłożenia raportu o oddziaływaniu przedsięwzięcia na obszar Natura 2000.

Liczba wizyt w gospodarstwie – minimum jedna wizyta w każdym roku trwania programu doradczego w celu lustracji gospodarstwa i zweryfikowania produkcji na trwałych użytkach zielonych oraz prowadzoną dokumentacją. Rolnik powinien udzielić doradcy jak najszerzej informacji dotyczących prowadzonej produkcji.

Schemat blokowy:



III. Dokumenty wspólne dla wszystkich pakietów usług doradczych – wykaz

1. Informacje o gospodarstwie, rolniku i analiza możliwości rozwoju.
2. Zakres realizacji kompleksowego programu doradczego.
3. Karta usługi doradczej.
4. Oświadczenie o realizacji programu doradczego.
5. Raport z realizacji programu doradczego.

IV. Harmonogram realizacji programu doradczego

Lp.	Zadanie	Opis czynności w ramach zadania	Dokumentacja	Termin realizacji (w latach)	Uwagi
1.	<i>Analiza położenia na obszarze Natura 2000</i>	<i>Zidentyfikować obszar Natura 2000 (kod, nazwą)</i>	<i>Wykaz dokumentów</i>	<i>I rok</i>	
		<i>Wskazać gatunki i siedliska podlegające ochronie</i>	<i>Przygotowanie zaleceń</i>	<i>I rok</i>	
		<i>Wskazać zadania obowiązkowe z Planu Zadań Ochronnych(PZO)lub Planu Zadań(PO)</i>		<i>I rok</i>	
		<i>Wizyta w gospodarstwie</i>		<i>I rok</i>	
		<i>Wywiad z rolnikiem</i>		<i>I rok</i>	
		<i>Przegląd dokumentów</i>		<i>I rok</i>	
		<i>Sprawdzenie spełnienia wymagań do dofinansowania</i>		<i>I rok</i>	
2.	<i>Realizacja</i>	<i>Pomoc w dokonaniu wyboru finansowania na działania PROW</i> <i>Program rolno-środowiskowo-klimatyczny</i> <i>Inwestycje w gospodarstwach położonych na obszarach Natura 20000</i>	<i>Przygotowanie dokumentów</i>	<i>I-III rok</i>	
		<i>Wizyta w gospodarstwie</i>	<i>Uzupełnienie dokumentów</i>	<i>II-III rok</i>	



		<i>Pomoc po uzyskaniu wsparcia finansowego</i>	<i>Przygotowanie wniosku o płatność</i>	<i>II-III rok</i>	
--	--	--	---	-------------------	--

V. Narzędzia pracy doradczej

- Plany Zadań Ochronnych obszaru na którym położone są działki beneficjenta
- Standardowe Formularze Danych
- Strony internetowe

<http://www.obszary.natura2000.pl>

<http://natura2000.gdos.gov.pl/wyszukiwarka-n2k>

<http://natura2000.fwie.pl>

- Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w każdym województwie
- Instytucje związane z ochroną przyrody